

uit het boek van Jan G. Crum *Wat bewoog U? Gesprekken met mannen en vrouwen uit het verzet*, uitgeverij Aspekt, apr 2007

Gesprek met **Wim Snoek**

Gorinchem, 1922

Manufacturier, later campingeigenaar

Gereformeerd

2. Wonderen en ‘goede’ Duitsers

Wim Snoek houdt van een sobere levensstijl. Hij kent de waarde van ogenschijnlijk nietige dingen. Spilzucht is hem vreemd. In onze tijd van ongekende welvaart en luxe zijn mensen zoals hij niet zo talrijk en wordt afkeer van verkwisting wel eens voor gierigheid gehouden. Ten onrechte. De voorliefde van Wim Snoek voor soberheid heeft ongetwijfeld te maken met zijn opvoeding, maar zeker ook met wat hij in de oorlogsjaren heeft meegemaakt. Achttien maanden gevangenschap en dwangarbeid leerden hem de waarde van het kleine. In kamp Vught paste zijn aards bezit precies in een tabaksdoos. ‘Mijn verhuisdoos’, noemde hij die spottend. Op de doos had hij zijn initialen gesoldeerd, gevolgd door een Pⁱ en zijn nummer: W.S. P1138. De inhoud van de tabaksdoos: een stopnaald, een stompje potlood, een paar lucifers, een stukje ijzerdraad, een kaftje van een lucifersdoosje en sigarettenpeuken niet te vergeten. Voorwerpen van onschatbare waarde, die hem achttien maanden lang (in de ‘verhuisdoos’) op zijn verplichte reizen zouden vergezellen. Vele jaren later kwam Wim Snoek het onooglijke, verroeste doosje bij het opruimen van zijn bureau weer tegen. Hij informeerde bij het *Nationaal Monument Kamp Vught* of men daar geïnteresseerd was. ‘Het was alsof ik hun een klomp goud aanbood, zo enthousiast reageerden ze’, zegt Snoek. Hij stuurde dus zijn tabaksdoos naar Vught en sindsdien is wat voor hem ooit een onmisbaar gebruiksvoorwerp was, gebombardeerd tot museumstuk.

Wim Snoek zet wat hij denkt en beleeft graag op papier. Dat deed hij tijdens zijn gevangenschap toen hij op elk stukje papier dat hij maar kon bemachtigen, heimelijk een summier dagboek bijhield. Veertig jaar later nam hij de pen weer op: dit keer was het resultaat een familiechroniek, waarin o.a. ook zijn eigen levensverhaal (tot het jaar 1954) aan de orde komt. De titel is veelzeggend: *Verweven Levens*.

Jeugdjaren

Was Wim Snoek scholier geweest in deze tijd, dan zou men hem wellicht als *ADHD*-kind hebben bestempeld. *ADHD*: wel eens gekscherend uitgelegd als *alle dagen heel druk*. Druk, hyperactief en vrijgevochten was hij. Als jongen had hij het hart op de tong en was hij gezegend met een ongebreidelde fantasie en groot rechtvaardigheidsgevoel. Voor leraren geen makkelijke pupil. Op de Handelsschool in Wageningen maakte hij het zo bont dat hij er niet langer welkom was. Hij moest van school. Wat moet er van mijn jongste zoon terecht komen, zal zijn moeder vaak hebben gedacht. Mevrouw Maria Snoek-de Nooij was, na de dood van haar man in 1923, verhuisd naar Renkum. Daar had ze met financiële hulp van haar familie een manufacturenzaak gekocht. Was Wim op school moeilijk te hanteren, buiten het klaslokaal kon hij goed met mensen overweg. Hij zou zijn weg in het leven wel vinden. Hij bleek in de wieg gelegd voor de handel en na een leerperiode in manufacturenzaken elders in het land ging hij aan de slag in het bedrijf van

de firma Snoek. Samen met zijn moeder, zus Rie en broer Johan zou hij het bedrijf tot grote bloei brengen.

Over zijn moeder (die haar man verloor toen haar jongste zoon acht maanden oud was) spreekt Wim Snoek met veel respect. 'Ik ben altijd enorm onder de indruk geweest van mijn moeder. Van de drie kinderen heb ik het meest op mijn duvel gehad van haar, maar ik heb het ook het meest verdiend, want ik was altijd vreselijk ondeugend. Mijn moeder was een heilige voor me, ik kon geen kwaad over haar horen. Als ik haar moet typeren: ze was humoristisch, rechtlijnig, principieel en zeer gelovig.' Om de manier van denken van zijn moeder te illustreren, vertelt Wim Snoek het verhaal van de Renkumse kerkklokken. Begin 1943 stonden deze bronzen klokken naast de hervormde kerk te wachten op vervoer naar Duitsland. De gebroeders Snoek, geholpen door hun zus, brachten 's nachts een van de zware klokken in 'veiligheid'. Toen de Duitsers de 'ontvreemding' ontdekten dreigden ze met het nemen van gijzelaars onder de bevolking. Het hele dorp was in rep en roer. 'Er werd in de kerk nota bene gebeden voor terugkomst van de klok', vertelt Wim. Toen greep mevrouw Maria Snoek in: "Jullie brengen die klok terug, want straks worden er gijzelaars genomen, die klok is geen mensenleven waard. En als jullie het niet doen, dan geef ik mijn eigen kinderen aan." 'Ja, zo rechtlijnig was ze. Maar aan de andere kant, ze stond vierkant achter ons verzetswerk toen dat *professioneler* werd. Hoeveel joodse onderduikers heeft ze thuis niet over de vloer gehad ...'

Geloof

Wim Snoek heeft een solide gereformeerde opvoeding gehad. Betekende het geloof iets voor hem toen hij een jaar of twintig was? 'Niets, helemaal niets. Ik ging naar de kerk omdat het moest, want je had niets in te brengen. Onze dorpsdominee was een brave man, maar het was geen hoogvlieger. De enige preek die ik heb kunnen waarderen was zijn afscheidspreek. Het was allemaal zo gezapig. Ik weet nog dat ik me een keer tegen mijn moeder heb laten ontvallen dat ik ontzettend graag zou willen geloven, al was het alleen maar om haar een plezier te doen, maar dat ik er niet zoveel van moest hebben. Als ik eens een keer een wonder zou zien, zou dat misschien mijn houding veranderen, zei ik erbij ...'

Oorlog

Toen Wim Snoek in 1939 tijdelijk naar Haarlem verhuisde om de fijne kneepjes van het vak van manufacturier te leren, ontdekte hij dat het ook anders kon. Op catechisatie kreeg hij onderricht van dominee Siertsema. 'Dat was een inspirerende man. Hij vertelde ons wat er in de naaste toekomst zou gebeuren. Hij zei: "We krijgen oorlog met Duitsland en als we tien dagen standhouden zal het meevallen, want we zijn helemaal niet op oorlog ingesteld. We worden onder de voet gelopen en dan komt het eropaan. Dan moeten we ze niet met de wapens, maar met de geest verslaan." Hij was zo wijs ons niet met abstracte catechismusvragen lastig te vallen, maar met ons te praten over de wereld waarin wij leefden en de problemen die op ons afkwamen.'

Nadat de Duitsers op 10 mei 1940 Nederland binnengevallen waren, ging Wim Snoek, zodra dat mogelijk was, op zijn fiets van Haarlem naar Renkum. Hij wilde weten hoe het met zijn familie was. Op de Grebbeberg zag hij wat de gevechten hadden aangericht. 'Wat mij het meest is bijgebleven was het dode lichaam van een jonge luitenant in buitenmodel uniform ergens bij de ingang van een tuin. Overal zag ik dode militairen. Ik zag ook een paar boeren die de lijken omkeerden om te zien of hun zoon erbij was ... Dat zijn dingen die je niet snel vergeet. Ik was toen zeventien. De volgende dag ben ik weer naar Haarlem teruggefietst. Onderweg kwam ik

veel soldaten tegen die mij briefjes gaven voor hun familie. Terug in Haarlem was ik te moe om die briefjes op de bestemde adressen te bezorgen, dat heeft mijn oom voor mij gedaan.’

Na ongeveer twee maanden keerde Wim Snoek definitief naar Renkum terug. Hij voelde diepe woede jegens de Duitsers, ook al toonden dezen de eerste tijd nog niet hun ware gezicht.

Er kwamen nogal wat Duitse soldaten in de winkel van de familie Snoek. ‘Ze kochten zich gek met hun rijksmarken tot we op een gegeven moment tegen elkaar zeiden: we lijken wel gek, we moeten hun helemaal niets meer verkopen. Vanaf dat moment verkochten we nee. Ik weet nog dat er op zekere dag een Duitse soldaat, zo’n eenvoudige boerenjongen, binnenkwam en die vroeg om een overhemd. En wij zeggen: “Nee dat verkopen we niet. We hebben hier een dameszaak.” De etalage lag nota bene vol met herenmodegoed, sokken, overhemden en ik weet niet wat. Hij droop af, glazig kijkend naar de etalage, zo van hier klopt iets niet. Mijn broer Johan kreeg een keer een mof in de zaak en die begon over koningin Wilhelmina. “Ja”, zei de man, “die is gevlogen hè”, waarop Johan reageerde met: “O die zien wij wel weer terug, daar maak ik me helemaal geen zorgen over.” “Ja”, zegt die Duitser, “daar boven in de hemel!” Johan: “Daar zul je Hitler in elk geval nooit zien.” Dit soort dingen kon je in 1940 nog hardop zeggen, maar twee jaar later moest je zoiets uit je hoofd laten.’

Waarom verzet?

Wim Snoek stak in zijn dorp en daarbuiten niet onder stoelen of banken wat hij van de bezetter vond. De Duitse onderdrukking werd steeds grimmiger. Alles wat hij van het Duitse optreden zag, streed met zijn rechtvaardigheidsgevoel en vrijheidsliefde. Waar anderen voorzichtigheidshalve zouden zwijgen, luchtte hij op niet mis te verstane wijze zijn hart. Dat moest wel een keer fout gaan. Op een dag kwam een klant hem in de winkel manen om in vredesnaam toch wat voorzichtiger te zijn. “Nou”, zei Wim gekscherend, “als ik in Vught gevangen zit, moet je maar een pakje sturen.” Hij kon toen nog niet bevroeden dat zijn scherts spoedig ernst zou worden.

Wim Snoek liet het niet bij woorden. Ook uit wat hij ondernam bleken zijn anti-Duitse gezindheid en zijn solidariteit met de opgejaagde joodse medemens. Zo bracht hij op een dag een joods echtpaar, dat niet langer veilig was op het schuiladres in de Renkumse bossen, naar het boerderijtje van Hannes en Teunis Boogaardⁱⁱ in Nieuw Vennep.

Eind april 1943 braken er in Nederlandse fabrieken, bedrijven en ook bij de diensten van het openbaar vervoer stakingen uit. Deze waren een protest tegen het besluit van de Duitse militaire bevelhebber Christiansen alle Nederlandse ex-militairen terug te voeren in krijgsgevangenschap. Toen Johan en Wim Snoek van deze staking hoorden, besloten zij in hun dorp plakkatens op te hangen die opriepen om aan de staking mee te doen. ‘Johan zei toen tegen mij: “Wim, je moet goed begrijpen, als ze ons hier mee pakken, dan zien wij morgen de zon niet meer opgaan.” Dat wilde ik me niet realiseren. Ik vroeg me eigenlijk nooit af wat de gevaren waren. Ik heb een optimistische en avontuurlijke geest. En: ik kan niet tegen onrecht en dictatuur, dus de onderdrukking van de Duitsers ging regelrecht in tegen mijn natuur. Dat verklaart voor een deel mijn houding en gedrag in de oorlog. Wat zeker ook een rol heeft gespeeld is mijn zelfrespect. Als er zoveel onrecht om je heen gebeurt, kun je als mens niet aan de zijlijn blijven staan. Stel dat ik dat wel had gedaan, welk antwoord had ik dan mijn kinderen moeten geven op de vraag: *Pa, wat heb jij gedaan in de oorlog?*’

Assistentdistrictsleider

In 1943 kwam ook in Renkum een afdeling van de *Landelijke Organisatie tot hulp aan onderduikers* (LO) tot stand. Johan Snoek, aanvankelijk geassisteerd door broer Wim, nam in zijn

woonplaats de leiding op zich. Wim moest onderduiken en week uit naar de Betuwe. In augustus van hetzelfde jaar werd hij gevraagd om assistentdistrictsleider te worden van de LO in de Alblasserwaard. Op dat verzoek ging hij maar al te graag in. Huisvesting vond hij op de boerderij van de familie Blokland in Hoornaar. Er was werk aan de winkel en Wim Snoek stortte zich er met volle overtuiging in. Ondanks het feit dat hij geen baan had en dus volledig vrijgesteld was voor het werk van de LO, kreeg hij het zo druk met de zorg voor onderduikers dat hij tot de conclusie kwam dat hij het niet alleen af kon. Hij kreeg assistentie in de persoon van Kars van Duuren. Op 26 oktober kwam hij 's avonds laat terug van een districtsvergadering in Gorinchem. Diezelfde nacht stond de SD, getipt door een Nederlandse verrader, aan zijn bed. Samen met de boer, diens oudste zoon (Arie Blokland) en twee op de boerderij verblijvende onderduikers werd hij overgebracht naar politiebureau *Het Haagse Veer* in Rotterdam.

Verhoor

Voor de houding van en de behandeling door de Nederlandse politie op *Het Haagse Veer* heeft Wim Snoek niets dan lof. Achteraf zegt hij dat hij ongelooflijk veel geluk heeft gehad. Er gebeurden in zijn ogen wonderen. Het eerste wonder was de ontmoeting (niet lang nadat hij de gevangenis was binnengebracht) met ex-plaatsgenote Trijn Nauta, werkzaam bij de Rotterdamse kinderpolitie. Dankzij haar heimelijke hulp en bemiddeling kon hij in het toilet van de gevangenis een boodschap met instructies voor zijn verzetsvrienden en familie schrijven. Trijn Nauta zorgde ervoor dat het bericht van zijn arrestatie diezelfde dag nog overgebracht werd aan allen die er belang bij hadden, zodat door hen de nodige maatregelen genomen konden worden. Wim Snoek: 'Er zijn na de oorlog veel kritische dingen gezegd over de houding van de Nederlandse politie tijdens de bezetting. Maar ik heb van die kant niets dan goeds ervaren. De behandeling die ik van de politie in *Het Haagse Veer* heb gehad was meer dan menselijk. Telkens als ik voor verhoor naar de Heemraadsingel werd gebracht, staken ze mij een hart onder de riem en als ze me weer ophaalden gaven ze me morele steun. Dankzij de politie in Rotterdam heb ik mijn mond kunnen houden en ben ik niet doorgeslagen. Als ik terugkwam in mijn cel, mocht ik zeggen wat ik wou eten en kreeg ik sigaretten. Alles mocht, het enige wat ze niet konden was mij in vrijheid stellen.'

Bij het verhoor aan de Heemraadsingel kreeg Wim Snoek te maken met de onmenselijke verhoormethodes van de SD. De namen van twee van zijn beulen kent hij nog: de Nederlander Ries Jansen en de Duitser Hoffmann. Zij sloegen hem met een gummiknuppel op zijn been, schopten en traptten links en rechts en bonden hem vast aan de gloeiend hete verwarming. De psychische druk was groot, maar Wim Snoek gaf niets prijs. 'Ze wilden namen en adressen weten en de organisatie waar ik voor werkte. Ze hebben echt niet in de gaten gehad dat niet één woord van wat ik zei klopte met de werkelijkheid. Ze zijn er mooi ingetrapt. Daar ben ik achteraf wel een beetje trots op, want ik ben blijkbaar een goed acteur geweest. Ik weet nog dat ik op een gegeven moment de naam Jongepier noemde. Een gefingeerde naam. Mij is later ter ore gekomen dat ze kriskras in Rotterdam alle Jongepieren hebben opgepakt. Er was er een bij, die had een illegaal blaadje bij zich en die heeft nog een paar dagen vastgezet.'

Vught

Het verhoor duurde van 1 november t/m 6 november. Op 10 november werd Wim Snoek overgebracht naar kamp Vught. Tijdens het verhoor in Rotterdam was hij 25 pond afgevallen. Zijn lichamelijke conditie liet veel te wensen over. Geen wonder dat de zware lichamelijke arbeid (stenen sjouwen) hem heel zwaar viel. Juist die eerste week ontving hij het eerste voedselpakket. Als volgt geadresseerd: Wim Snoek, Vught. Het was afkomstig van de klant die hem maanden

tevoren tot voorzichtigheid had gemaand en met wie hij over Vught grapjes had gemaakt. Hij ervoer het als een tweede wonder.

Dankzij de bemiddeling van een medegevangene (een kennis van een van zijn ooms) werd Wim Snoek geplaatst in het Philipscommando ⁱⁱⁱ. Dankzij het extra eten en het zittende werk kon hij weer wat op krachten komen. De tijd in Vught was natuurlijk niet makkelijk, 'maar', zegt Snoek, 'ik heb het een hemel gevonden vergeleken bij Duitsland.' Dat was ook te danken aan de regelmatige ontvangst van voedselpakketten, die hem door zijn familie (en soms ook door het Rode Kruis) werden toegestuurd. Van de LO/LKP ontving hij zendingen met tabak. Hij kwam in Vught met allerlei medegevangenen in aanraking. Het grote voordeel van Vught noemt hij de zogenaamde lappen. Dat waren driehoeken die op de kleren werden aangebracht en waardoor je kon zien met wie je te maken had. 'Een rooie lap was een politieke. Nou, dan wist je wel, dat zat wel goed. Maar een groene was een misdadiger, dus die ging je uit de weg en een zwarte was een zwarthandelaar, ook niet de beste, die vermeed je net zo goed.'

In 1997 werd Wim Snoek geïnterviewd over zijn ervaringen in kamp Vught.

In het gesprek met de journaliste vertelde hij dat hij zich het bezoek van SD-chef Himmler aan het kamp herinnerde. Toen hij later de tekst van het interview teruglas, realiseerde hij zich met een schok dat deze herinnering niet op eigen waarneming gebaseerd kon zijn, maar zich door verhalen van anderen in zijn geheugen had genesteld. 'Toen Himmler er was, had ik kamp Vught al verlaten. Ik schrok er eigenlijk van te ontdekken dat het geheugen van een mens niet altijd betrouwbaar is. Het laat je soms gewoon in de steek. Met vrienden die hetzelfde hebben meegemaakt als ik haalden we wel eens herinneringen op. "Weten jullie dit nog en weten jullie dat nog?" Dan bleek dat we sommige dingen niet meer konden reconstrueren. We hebben eens drie dagen en drie nachten in een wagon gezeten en niemand van ons herinnerde zich waar wij toen onze behoefte deden. Niemand. Ik heb een bijbeltje bij me gehad. Dat had ik in Rotterdam in de gevangenis gekregen. Ik kan me met de beste wil van de wereld niet herinneren hoe ik het voor elkaar kreeg het altijd bij me te hebben en op de schutbladen een dagboekje bij te houden. Het was best een zwaar ding ...'

Het proces

Op 22 januari 1944 werd Wim Snoek overgebracht naar de gevangenis op het Wolvenplein in Utrecht. Daar belandde hij in een éénpersoonscel, die hij moest delen met drie anderen. Er heerste een afschuwelijke stank. In Utrecht ontving hij bezoek van zijn moeder, die in Vught vergeefs had geprobeerd haar zoon te bezoeken. Ook kreeg hij meermalen bezoek van zijn advocaat, Mr. Proosdij uit Amsterdam. Deze advocaat bleek een goede vaderlander. Toen Wims moeder bij hem informeerde naar de kosten van de verdediging kreeg zij van hem te horen: 'Hoe kan ik nu iets in rekening brengen voor jongens die hun leven wagen voor hun land?' Mr. Proosdij maakte Wim duidelijk dat zijn zaak niet hopeloos was. Hij kreeg gelijk, want in het *Anklageschrift* werd niet gerept van valse *Ausweise* en bonkaarten. Dit tot grote verbazing van Wim Snoek zelf, want dergelijke voor hem belastende documenten moesten naar zijn vaste overtuiging bij zijn arrestatie toch gevonden zijn. De verklaring van de advocaat: waarschijnlijk had het Duitse arrestatieteam in Rotterdam de papieren op de zwarte markt verkocht, zodat er in de tenlastelegging niet naar verwezen werd en de aanklacht in opmerkelijk vage termen was gesteld. Er was slechts sprake van *verdacht van, verdacht van* enz.. De uitspraak viel enorm mee: Wim Snoek werd veroordeeld tot één jaar tuchthuis. 'Tot mijn onvoorstelbaar grote verbazing kreeg de boer bij wie ik ondergedoken was twee jaar, zijn zoon één jaar en vier maanden en de drie onderduikers (van wie ik er dus een was) werden veroordeeld tot één jaar. Ik snapte van die

uitspraak niets.^{iv} Ik heb ongelooflijk veel geluk gehad, want als ze het bewijsmateriaal wel aan de rechtbank hadden overgelegd, dan had ik waarschijnlijk de doodstraf gekregen.’

Duitsland

Op 18 maart 1944 vond het transport (per trein) naar Duitsland plaats. Siegburg was de eerste halte. Toen de gevangenen de trein verlieten hoorde Wim Snoek een vader tegen zijn zoontje zeggen: “Kijk, dat zijn nu allemaal misdadigers!” Hij werd tewerkgesteld in het buitencommando Wesseling tussen Keulen en Bonn. Dat was een soort dependance van tuchthuis Siegburg. Het werk was heel zwaar: kabelsleuven graven in de vette leemgrond of wagons met kolenstof lossen. De gevangenen kregen veel slaag en weinig te eten. ‘Voor mij was het een heel moeilijke periode. Ik had een *Wachtmeister* bij wie de duivel nog bijles kon nemen. Ik dacht: dit wordt mijn einde. Die man moest mij niet, hij trapte en sloeg me waar hij maar kon. Ik ben toen naar de schrijver (ook een gevangene, maar belast met de administratie) gegaan. Ik zei: “Jongen, ik heb nog twee paar nieuwe sokken en die zijn voor jou als jij ervoor zorgt dat ik in een ander commando kom.” “Kom maar op met die sokken”, zei hij, “ik zal het in orde maken.” Een paar dagen later werd ik uit het commando geroepen en kwam ik bij de allerbeste *Wachtmeister* die je maar kon wensen. Leidecker was zijn naam. Op 1 mei, de dag van de arbeid, was de fabriek gesloten. Dan moesten de gevangenen in het kamp blijven, maar was de hel los, want je moest het hele kamp schoonmaken. *Wachtmeister* Leidecker kwam de barak in en riep: “Mijn commando aantreden! Er is een haastklus op de fabriek.” We waren nog amper buiten de poort toen hij zei: “Jongens, er is geen haastklus, maar ik denk, jullie moeten maar eens iets van de natuur zien. Ik wil nu van ieder van jullie de belofte dat ie niet zal ontvluchten, want als dat gebeurt ben ik de pineut.” Toen iedereen had beloofd te blijven, zei die: “Goed, dan gaan we nu een wandeling langs de Rijn maken. Ieder van jullie krijgt uit mijn eigen rantsoen vijf sigaretten, maar dan moet je me wel beloven dat je geen peukjes gaat zoeken.” Dat deden we namelijk altijd: peukjes zoeken. We hebben heerlijk langs de Rijn gelopen.’

Na Wesseling belandde Wim Snoek in Preungesheim, bij Frankfurt. Een verademing vergeleken bij de vorige gevangenis. Na maanden konden de gevangenen zich wassen en vond er ontluizing plaats. Op 10 november kreeg hij van de directeur te horen dat zijn straf er bijna op zat. Dat betekende dat hij vier dagen later ontslagen zou worden en weer vrij rond zou kunnen lopen. Maar van terugkeer naar Nederland kon geen sprake zijn. Hij werd zogenaamd vrij arbeider bij de P.I.V. in het naburige Bad-Homburg. In feite verrichtte hij daar dwangarbeid. Hij woog nog 47 kilo. Dankzij het keukenpersoneel kreeg hij meer dan genoeg te eten, zodat hij geleidelijk weer op krachten kwam en zijn oude levenslust terugkeerde. Bad-Homburg had weinig te lijden gehad van het oorlogsgeweld, dus was het heerlijk om er in het weekend rond te kunnen lopen. Heel toevallig werd ook een van de onderduikers uit Hoornaar in Bad-Homburg tewerkgesteld. Zijn komst was voor Snoek een morele steun. In deze stad leerde hij de heer en mevrouw Halbach kennen. ‘Bijzonder fijne christenen, die niet onder stoelen of banken staken hoe groot hun afkeer van het nationaal-socialisme was.’ In maart 1945 kregen alle Nederlanders en Belgen het bevel om naar het front te gaan om daar stellingen te graven. Voor Wim Snoek en zijn vriend stond het besluit vast: ze zouden geen gehoor geven aan dit bevel en ertussenuit knijpen. Toen ze de familie Halbach van hun vluchtplannen op de hoogte stelden, kregen ze van hen geld, kleding en bonnen. Ze gaven de twee Nederlanders de raad om richting het Vogelsgebergte (ten noordoosten van Frankfurt) te trekken.

Na twee dagen lopen kwamen ze terecht in Nidda, een stadje in het Vogelsgebergte. Door ervaring wijs geworden, klopten ze voor hulp en onderdak niet aan bij de huizen van de welgestelden, maar bij een eenvoudig huisje in een achterafsteegje. Daar bleek schaapherder

Pfannkoch met zijn vrouw, dochter en kleindochter te wonen. De twee voortvluchtige Nederlanders hadden het niet beter kunnen treffen. Na overleg met zijn familie gaf Pfannkoch hun te kennen dat hij bereid was hen in zijn huis op te nemen. Wims vriend zou de volgende dag bij de plaatselijke garagehouder worden ondergebracht.

Nidda werd begin april 1945 door de Amerikanen bevrijd. Voor beide Nederlanders het sein om te proberen naar Nederland te komen. Via Trier en Brussel wisten ze eindelijk Tilburg te bereiken. Daar verstuurde Wim Snoek een telegram naar zijn familie in Ede, dat inmiddels ook bevrijd was. Op zondag 29 april meldde zich een Nederlands sprekende Engelse onderofficier^v bij hem met de mededeling: “Overmorgen kom ik je ophalen om je naar huis te brengen.” Deze belofte kwam hij na, zodat Wim op 1 mei 1945 met zijn familie in Ede herenigd werd.

Duitsers

Tot verbazing van zijn familie bleek Wim Snoek na zijn terugkeer geen verbitterd man, die diepe haat koesterde jegens de Duitsers. Hij wilde en kon ze niet over een kam scheren. Hij had immers ook veel ‘goede’ Duitsers ontmoet, mensen die hem geholpen en opgevangen hadden, soms met gevaar voor eigen leven. ‘Die Pfannkoch, de schaapherder, was zo’n ongelooflijk goed mens. Halbach trouwens ook. Sinds 1951 zijn mijn vrouw en ik elk jaar naar Duitsland geweest om Pfannkoch te bezoeken. Ik had hem in 1945 gezegd dat we thuis een textielzaak hadden en dat ik hem na de oorlog een manchesterbroek zou komen brengen. Dus toen wij in 1951 voor het eerst bij hem langsgingen, brachten we een manchesterbroek voor hem mee. Het was een weerzien als van vader en zoon. Op een bepaald moment zei hij: “Ik moet even iets rechtzetten. Toen jij na je ontsnapping bij mij aanklopte, had je zo’n mooi verhaal van *uitgebombardeerde buitenlandse arbeider*. Dacht jij soms dat ik zo stom was om dat te geloven? Mijn vrouw en ik zagen jou hier de steeg in komen en toen zeiden we tegen elkaar ‘dat is een vluchteling en die slepen we er samen door.’ We vonden het wel een verhaal waar we iets mee konden voor het geval dat het fout zou lopen.”

Tijdens zijn vakanties in Duitsland of op doorreis naar een ander land kreeg Wim Snoek van Duitsers wel eens de vraag waar hij de Duitse taal heeft geleerd. Dan antwoordde hij naar waarheid: ‘In het concentratiekamp.’ De reacties waren soms nogal verrassend. Zoals die van een oudere Duitser, die bij het horen van dit antwoord in tranen uitbarstte en zei: “U moet van mij aannemen, wij hebben het wel vermoed, maar wij hebben het nooit echt geweten.” Of die van een jongere Duitser, die hem de rug toekeerde en kwaad wegliep. “Moeten wij dan ons hele leven geconfronteerd worden met wat ons voorgelacht heeft uitgevreten?”

Gestempeld

‘Je ziet, het leven kan heel wonderlijk verlopen’, zegt Wim Snoek. ‘Eigenlijk raar dat ik op latere leeftijd het geloof ben kwijtgeraakt. Kwijtgeraakt is misschien niet helemaal het juiste woord, maar ik geloof er niet meer zo hard in en al helemaal niet zoals het ons geleerd is. Het is voor mij een groot vraagteken. Dat was tijdens mijn gevangenschap anders. Toen heb ik sommige gebeurtenissen als wonderen ervaren en gevoeld dat God bestond ...’

Heeft de oorlog zijn leven gestempeld? ‘Ja, meer dan ik vroeger dacht. Toen was ik er niet zo mee bezig en praatte ik er niet over.’ Mevrouw Snoek vult aan: ‘We hebben een tijd gehad dat onze kinderen uit zichzelf naar Wims ervaringen vroegen. Zo van: “Pa, hoe was dit en hoe was dat?” Op een gegeven moment heb ik ingegrepen, want ik vond dat Wim niet eerlijk bezig was. Hij vertelde alleen de leuke dingen en de jongens dachten dat oorlog leuk is. Avontuur, verzet, spanning. Ik heb hem toen gezegd dat ie ook de rottige dingen, zijn kampervaringen, moest vertellen.’

Waarom hield hij dingen achter? ‘Die moeilijke dingen druk je weg. Ik denk achteraf wel eens dat als ik de oorlog niet had meegemaakt zoals ik hem heb meegemaakt, ik nooit campingbaas was geworden. Mijn vrijheidsdrang is alleen maar groter geworden. Ik kan niet tegen autoriteiten en die afkeer is in de oorlog alleen maar versterkt. Als mijn jongens tegen me zeggen: “Pa, je moet dit of je moet dat”, word ik pissig en zeg, ik moet niks, denk er goed om. Mijn manufacturenwinkel heb ik indertijd verkocht omdat ik het gedoe zat was. Vooral het gedoe met personeel. Ik kon slecht met personeel omgaan. Ik kon niet schipperen. Met de campinggasten ging het beter, hoewel ik met hen ook wel eens een aanvaring had. Op de camping verricht ik wel eens handenspandiensten, maar echt werken is er niet meer bij. Ik heb dus alle tijd om na te denken en ik moet zeggen: er gaat geen dag voorbij of ik denk op de een of andere manier aan de oorlog. Of ik praat erover. Een kleine aanleiding is al voldoende. Een stukje prikkeldraad dat je ergens ziet bijvoorbeeld.’

Scholen

Wim Snoek heeft tien jaar lang voorlichting gegeven op scholen. Dat heeft hij als zinvol en ook leuk ervaren. ‘Je moest soms vreselijk lachen om de vragen die je kreeg. Soms had je een bijzondere ervaring, zoals die ene keer op een school in Veendam. Ik had mijn verhaaltje gedaan en liep met de leraar naar de koffiekamer. Op weg ernaartoe werd ik aangehouden door een meisje van een jaar of vijftien. Of ze meneer Snoek even alleen mocht spreken. Dat kon. Ik vroeg wat er aan de hand was. Ze zei: “Ik heb uw verhaal gehoord, maar ik merkte dat u helemaal niet de pest hebt aan die Duitsers, hè?” Ik: “Nee, dat heb je goed begrepen.” “Ik vind het zo beroerd, mijn opa heeft in het verzet gezeten en die weet niet anders dan *die rotmoffen dit en die rotmoffen dat en ze moesten ze allemaal kapotslaan enz. enz.* Dat vind ik zo erg, want die man vernietigt zichzelf met zijn haat.” Ik vond het ontroerend dat een kind van vijftien jaar zich sappel maakte over haar grootvader. Toen vroeg ze: “Maar kan ik er wat aan doen?” Ik zei: “Ja, misschien. Morgen is het dodenherdenking. Dan moet je eens naar je opa gaan en dan moet je hem mijn verhaal eens vertellen. Je mag er net zoveel bij liegen of van aflaten als je zelf wilt.” “Ja”, zei ze, “dat doe ik.”

Mevrouw Snoek vertelt dat ze haar man de eerste keer wel heeft moeten corrigeren. ‘Voor die allereerste keer had ie alles op papier gezet. Dat was op zondagavond en de dag daarop zou de les zijn. Toen vroeg hij: “Trijnje, ik zal jou even voorlezen wat ik heb opgeschreven, dan moet jij zeggen of het zo goed is.” Hij las het hele verhaal aan mij voor. Toen hij klaar was, zei ik: “Verscheur het maar, want het lijkt nergens op. Het zijn feitjes, maar het is niet *jouw* verhaal.. Jij bent bang om jezelf bloot te geven. Jij denkt: ze hoeven niet te weten wat ik heb meegemaakt en daar gaat het nou juist wel om!” ’s Morgens toen hij wegging zei hij: “Je hebt me wel iets moois geflikt. Je hebt me helemaal van mijn apropos gebracht, ik moet naar die school maar ik weet niet hoe ik het moet doen.” In de loop van de dag kwam hij thuis en zei: “Ik heb eigenlijk nog nooit mijn verhaal verteld zoals ik dat nu heb gedaan.” Sindsdien heeft hij het altijd zo gedaan. Nooit van papier, maar improviserend en associërend, telkens anders.’

Onze maatschappij

De jaren 45/50 heeft Wim Snoek als de mooiste jaren van zijn leven ervaren. Het waren de jaren van verliefdheid, trouwen, geboorte en wederopbouw. Wat hij enorm heeft gewaardeerd was de saamhorigheid en eensgezindheid onder de mensen. Het leek alsof de hokjesgeest en kleingeestigheid even waren verdwenen. Helaas was dat van korte duur. Over de houding van het Nederlandse volk tijdens de oorlog zegt hij: het was vijf procent zwart, vijf procent wit en negentig procent in allerlei schakeringen tussen die beide extremen in. Hij bekent dat hij een keer

zijn mening over een dorpsgenoot volledig heeft moeten herzien. ‘Wij hadden in de oorlog zwaar de pest aan die man, want hij leefde, dachten wij, helemaal voor zichzelf. Telkens breed uitmeten dat ie weer dit en dat geruild had voor zoveel spek en boter om maar te laten zien hoe slim hij was. Wat bleek? Tijdens de septemberdagen van 1944 (toen Renkum even bevrijd was door de Britse luchtlandingstroepen) kwam hij met de waarheid voor de draad: hij had al die tijd vijf joden in huis gehad en niemand wist daarvan ...’

Over de maatschappij van nu schudt hij zijn hoofd, althans wat betreft de mateloze luxe en welvaart. ‘Er is in Nederland weinig sociaal gevoel.’ Ook over het *stapgedrag* van de jeugd heeft hij zijn bedenkingen. ‘Hoe is het in de wereld mogelijk, elke zaterdag de hort op! Om 12 uur ‘s nachts vertrekken ze naar de disco en om vijf uur ‘s morgens komen ze weer terug. Nou, dat vind ik dwaas. Ik heb daar moeite mee.’

Lintjes en strikjes?

‘Nee, die interesseren mij niet. In 2006 was ik bij de begrafenis van een goede verzetsvriend. Voor zijn maatschappelijke verdiensten had hij ooit een lintje gekregen. Hij droeg altijd zo’n mooi strikje in zijn revers. Op de dag van de begrafenis zei een van zijn kleinzoons, een jochie nog: “Opa, je had altijd zo’n klein strikje op je jas, maar eigenlijk had je een héél grote strik moeten hebben.” Dat vond ik leuk.’

voetnoten die bij dit hoofdstuk horen (uit het boek)

⁶De P staat voor: *Polizeiliches Durchgangs Lager*

⁷Op de boerderij van de familie Boogaard in Nieuw Vennep was in de oorlog een groot aantal joden ondergebracht. De boerderij werd diverse malen door de Duitsers overvallen. De familie Boogaard ging echter onversaagd door met de jodenhulp. Circa driehonderd joden wist men aan een onderdak te helpen. In oktober 1943 werd de boerderij opnieuw overvallen. Toen werden 34 joden, samen met hun verzorgers, gearresteerd. Zie *Het Grote Gebod, Gedenkboek van het Verzet in LO en LKP*, deel II, p.364.

⁸Het Philipscommando, dat zijn de 3100 gevangenen (mannen en vrouwen, waaronder 600 joden) die in de oorlog hebben gewerkt in een werkplaats van Philips, die was gevestigd binnen het prikkeldraad van kamp Vught. Onder druk van de Duitsers en na aanvankelijke weigering had directeur Frits Philips er in 1943 mee ingestemd dat er een werkplaats in kamp Vught zou worden ingericht. Hij had wel uitdrukkelijke voorwaarden gesteld, o.a. dat Philips de leiding zou hebben van de werkplaats en bepaalde wat er gemaakt werd en dat de gevangenen door Philips dagelijks voorzien zouden worden van extra eten. Zie Dr. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* deel 8, p. 635 t/m 639.

⁹Een mogelijke verklaring voor de milde straf die tegen Wim Snoek werd geëist zou kunnen zijn dat Mr. Proosdij de rechter in een terzijde heeft gewezen op de ernstige mishandeling die zijn cliënt bij de verhoren had moeten ondergaan en hem heeft verzocht daar rekening mee te houden bij het bepalen van de strafmaat.

¹⁰Deze onderofficier was Dick Kragt (zie Gesprek met Wijnand van den Berg, p. 00). Hij sprak vloeiend Nederlands en werkte in Nederland voor de Britse Intelligence Service Nine. Na de Slag om Arnhem (september 1944) werd hij belast met de taak vluchtwegen te zoeken voor de op de Veluwe achtergebleven Airbornes. Wims broer, Johan, leerde hem kennen toen laatstgenoemde een plan ontwikkelde om de Britse generaal John Hackett naar bevrijd gebied te brengen. Het was John Hackett zelf die opdracht gaf Wim Snoek per legervoertuig van Tilburg naar Ede te brengen.

ⁱ De P staat voor: *Polizeiliches Durchgangs Lager*

ⁱⁱ Op de boerderij van de familie Boogaard in Nieuw Vennep was in de oorlog een groot aantal joden ondergebracht. De boerderij werd diverse malen door de Duitsers overvallen. De familie Boogaard ging echter onversaagd door met

de jodenhulp. Circa driehonderd joden wist men aan een onderdak te helpen. In oktober 1943 werd de boerderij opnieuw overvallen. Toen werden 34 joden, samen met hun verzorgers, gearresteerd. Zie *Het Grote Gebod, Gedenkboek van het Verzet in LO en LKP*, deel II, p.364.

ⁱⁱⁱ Het Philipscommando, dat zijn de 3100 gevangenen (mannen en vrouwen, waaronder 600 joden) die in de oorlog hebben gewerkt in een werkplaats van Philips, die was gevestigd binnen het prikkeldraad van kamp Vught. Onder druk van de Duitsers en na aanvankelijke weigering had directeur Frits Philips er in 1943 mee ingestemd dat er een werkplaats in kamp Vught zou worden ingericht. Hij had wel uitdrukkelijke voorwaarden gesteld, o.a. dat Philips de leiding zou hebben van de werkplaats en bepaalde wat er gemaakt werd en dat de gevangenen door Philips dagelijks voorzien zouden worden van extra eten. Zie Dr. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* deel 8, p. 635 t/m 639.

^{iv} Een mogelijke verklaring voor de milde straf die tegen Wim Snoek werd geëist zou kunnen zijn dat Mr. Proosdij de rechter in een terzijde heeft gewezen op de ernstige mishandeling die zijn cliënt bij de verhoren had moeten ondergaan en hem heeft verzocht daar rekening mee te houden bij het bepalen van de strafmaat.

^v Deze onderofficier was Dick Kragt (zie Gesprek met Wijnand van den Berg, p. 00). Hij sprak vloeiend Nederlands en werkte in Nederland voor de Britse Intelligence Service Nine. Na de Slag om Arnhem (september 1944) werd hij belast met de taak vluchtwegen te zoeken voor de op de Veluwe achtergebleven Airbornes. Wims broer, Johan, leerde hem kennen toen laatstgenoemde een plan ontwikkelde om de Britse generaal John Hackett naar bevrijd gebied te brengen. Het was John Hackett zelf die opdracht gaf Wim Snoek per legervoertuig van Tilburg naar Ede te brengen.